नवमे त्वथ ताः सर्व्वा आपीताः सम्भवन्ति च॥
केचिदेकादशे वर्षे तावत् पीतत्वमागताः।
ततः श्वेताः प्रजायन्ते चतुर्द्दशसमावधि॥
ततः काचप्रभाः सम्यक् यावत् संवत्सरास्त्रयः।
ततः सप्तदशादूर्द्ध्वं यावद्वर्षाणि विंशतिः॥
मक्षिकाभां वदन्त्येषां यावद्वर्षत्रयं पुनः।
शङ्खाभासाः सर्व्वदन्ता भवन्ति वाजिनां ततः॥
त्रयोविंशात् परे वर्षे दशना मुषला मताः।
षड्विंशात् परतो दन्ताः स्थानाच्चलनमाप्नुयुः॥
यावद्वर्षत्रयं पश्चान्निपतन्ति समात्रये।
द्वात्रिंशद्वत्सरे वाजी नूनं निर्व्वाणमाप्नुयात्॥"

अथ शुभलक्षणानि।

"दीर्घाः शुष्का विशालास्या ये भवन्ति तुरङ्गमाः।
ते शस्ताः पार्थिवेन्द्रस्य यानवाहनकर्म्मणि॥
आस्यं भुजौ चापि कृकाटिका च
दीर्घं चतुष्कं तुरगस्य शस्तम्।
तथोन्नते घ्राणपुटे ललाटे
कफश्च वाजिप्रवरस्य बोध्यः॥
श्रोत्रे च मणिबन्धश्च पुच्छं कोष्ठं लघूत्तमम्।
पीताङ्गः श्वेतपादो यो यश्च स्यात् सितलोचनः॥
चक्रवाकः स विज्ञेयो राजार्हः प्रियसत्तमः।
मुखे चन्द्रकसम्बीतः पक्वजम्बूफलाकृतिः॥
श्वेतपादः स विज्ञेयो मल्लिकाख्यः सुपूजितः।
सर्व्वश्वेतो हयो यस्तु श्यामैकश्रवणो भवेत्।
स वाजी वाजिमेधार्हः श्यामकर्णः सुदुर्लभः॥
यस्य पादाः सिताः सर्व्वे पुच्छो मुष्को मुखं तथा।
मूर्द्धजास्तु सिता यस्य तन्विद्यादष्टमङ्गलम्॥
यस्य पादाः सिताः सर्व्वे चन्द्रकश्च ललाटके।
कल्याणपञ्चकः प्रक्तो भर्त्तुः कल्याणकारकः॥
विमिश्रवर्णकाः सर्व्वे प्रशस्ता वाजिनो मताः।
यस्योत्कृष्टतरा वर्णा वृद्धिं यान्ति शनैः शनैः॥
नाशयन्ति तथा नीचान् करोति स बहून् हयान्॥"

अथावर्त्तगुणाः।

"रोम्णां भ्रमिवदावृत्तिरावर्त्त इति गद्यते।
षड्विधो दक्षिणो वामो दक्षिणस्तु शुभावहः॥
नासिकाग्रे ललाटाग्रे शङ्खे कण्ठे च मस्तके।
आवर्त्तो जायते येषां ते धन्यास्तु तुरङ्गमाः॥
ललाटे यस्य चावर्त्तो द्वितीयस्तु कुकुन्दरे।
मस्तके च तृतीयस्तु स विज्ञेयो हयोत्तमः॥
गण्डावर्त्तो भवेद् यस्य वाजिनो दक्षिणाश्रयः॥
स करोति महासौख्यं स्वामिनः शिवसंज्ञितः।
कर्णमूले यदावर्त्तः स्तनमध्ये तथापरः।
विजयाख्यावुभौ तौ तु युद्धकाले जयप्रदौ॥
स्कन्धपार्श्वे यदावर्त्तः स भवेत् सुखकारकः।
नासामध्ये यदावर्त्त एको वा यदि वा त्रयः॥
चक्रवर्त्ती स विज्ञेयो वाजी भूपालभूषितः।
कण्ठे यस्य महावर्त्तः प्रोक्तश्चिन्तामणिः शुभः॥
रोम्णां वृश्चिकवत् स्थानं शुक्तिरित्यभिधीयते।
यत्रावर्त्तः शुभस्तत्र शुक्तिस्तत्र शुभावहा॥"*॥

अथ दोषाः।

"चत्वारोऽप्यसिताः पादाः सर्व्वश्वेतस्य वाजिनः।
भवन्ति यस्य स त्याज्यो यमदूतः सुदूरतः॥
चत्वारो यस्य वै पादाः परस्परविवर्णकाः।
स त्याज्यो मुषली नाम्ना मुनिभिः कुलनाशनः॥
दुर्ल्लक्ष्मवाजिनं जह्या यदीच्छेः शाश्वतीं श्रियम्।
यस्तु वर्णविभेदेन ज्ञायते रोमसम्भवात्॥
पुष्पाख्यः स परित्याज्यः सर्व्ववाजिभयावहः।
यस्यावशेषवर्णेन छाद्यते च प्रधानतः॥
विवृद्धिं गच्छतः सोऽश्वः कुरुते हयसंक्षयम्।
इति स्कन्धे गले चैव कटिदेशे तथैव च॥
नाभौ कुक्षौ च पार्श्वांशे मध्यमः स प्रकीर्त्तितः।
एको वामकपोलस्थो यस्यावर्त्तः प्रदृश्यते॥
चर्व्वणी स हयस्त्याज्यः कुरुते स्वामिनाशनम्।
वामगण्डाश्रयावर्त्तः प्रकरोति धनक्षयम्॥
कक्षान्ते यस्य चावर्त्तः स मृत्युं कुरुते विभोः।
क्लेशं जानुगतावर्त्तः प्रवासं कुरुतेऽथवा॥
वाजी मेढ्रगतावर्त्तो वर्ज्जनीयो महीभुजा।
त्रिवलिप्रभवावर्त्तस्त्रिवर्गस्य प्रणाशकः॥
पृष्ठवंशे यदावर्त्त एकः संपरिलक्ष्यते।
धूमकेतुरिति ख्यातः स त्याज्यो दूरतो नृपैः॥
गुह्ये पुच्छे बलौ यस्य भवन्त्यावर्त्तकास्त्रयः।
स कृतान्तस्तु रूपेण वर्ज्जनीयस्तुरङ्गमः॥
अधोर्द्ध्वञ्च यदा वाजी सम्पुटं न स्पृशेत् क्वचित्।
यमदूतः स विज्ञेयो वर्ज्जनीयस्तुरङ्गमः।
हीनदन्तोऽधिकश्चैव कराली कृष्णतालुकः।
मुषली च तथा शृङ्गी षड़ेते घातकाः स्मृताः॥
तत्राद्यौ विदितार्थौ तु शेषाणां लक्षणं शृणु।
त्रयः पादाः सिता यस्य कृष्णश्चैकोऽभिजायते॥
त्रयो वाप्यसिता यस्य एकः शुक्लोऽभिजायते।
मूषली नाम पापोऽयं दूरे त्याज्यो हयाधमः॥
विकटो विषमो यस्य दशनः स करालकः।
कराली कुरुते नाशं भर्त्तुरत्र न संशयः॥
कृष्णतालुर्हयो नाशं कुरुते नात्र संशयः।
विषदन्तो भवेद्यस्तु कृष्णतालुर्न दुष्यते॥
कर्णान्ते चूलिकान्ते च शृङ्गवल्लक्ष्यते यदि।
स शृङ्गी कुरुते नाशं राष्ट्रस्य च कुलस्य च॥
एकाण्डोऽजातकाण्डश्च हीनाण्डोऽभ्यधिकाण्डकः।
घण्टी च कम्बली चैव षड़ेते पापकृत्तमाः॥"*॥

अथारिष्टम्।

"सुस्थस्यापि च नेत्रान्ते स्यातां नीले च वाजिनः।
तथैव तस्य जानीयाद्भवेन्मृत्युर्द्विवार्षिकी॥
नीलपीते च नेत्रान्ते त्रिभिर्मासैर्वपुःक्षयः।
यस्य नेत्रान्तरे रेखा बहुवर्णा प्रजायते॥
विशेषाद्वाजिनो ज्ञेयं तस्यायुः पञ्चमासिकम्।
जिह्वायां जायते विन्दुरकस्माद्यदि वाजिनः॥
मासैकं जीवितं तत्र पीते मासद्वयन्तथा।
रक्ते मृत्युस्त्रिभिर्मासैश्चतुर्भिश्च विचित्रके॥
पञ्चभिर्नीलवर्णे च षड्भिर्वभ्रुसमाकृतौ।
सप्तभिः पाटलाकारे चणकाभे तथाष्टभिः॥
नवभिश्च हरिद्राभे दशभिर्जतुकोपमे।
एकादशे सुवर्णाभे वत्सरेण हिमद्युतौ॥
यस्य श्वासो भवेदुष्णः शरीरं पुलकाङ्कितम्।
जिह्वा हि मलिनाकारा मासषट्कं स जीवति॥
जिह्वाग्रे पिड़का यस्य पादान्ते च तथोदरे।
मूत्रं करोति रक्तम्बा मासषट्कं स जीवति॥
कर्णयोः क्षतजं यस्य नेत्राभ्यां वा प्रवर्त्तते।
वाजिनः पित्तग्रस्तस्य दशमासान् स जीवति।
यस्य नेत्रे हरिद्राभे यस्य वातार्दितस्य च।
तस्यायुः सप्तमासीयं बहुवर्णे तथा दिनैः॥
यस्यैकं लोचनं हीनं द्वितीयं रक्तसन्निभम्।
पुटान्ते च स विज्ञेयः पीताभे मासजीवकः॥"
एतानि अरिष्टानि रक्तदोषजानि।
"स्फुलिङ्गा यस्य दृश्यन्ते पुच्छतोऽश्वस्य वह्निजाः।
निर्गच्छन्तः प्रभोर्नाशं ते वदन्ति निशागमे॥
अश्वशालां समासाद्य यदा च मधुमक्षिकाः।
मधुजालं प्रबध्नन्ति तदाश्वान् घ्नन्ति कृत्स्नशः॥"

अथ हयक्रियाकालः।

"स्ववरुणगुरुपार्श्वास्येषु भौमार्कवारे
स्वतिथिकरणताराचन्द्रयोगोदयेषु।
शुभमिह हयकार्य्यं कार्य्यमार्य्येण बुद्धा
न शनिरविकुजानां वासरे नोग्रतारे॥"

इति कालः॥ * ॥

अथ हयारोहणज्ञानम्।

"चलकिशलयपादः कर्णमध्यैकदृष्टि-
र्नचलति कटिदेशः श्वासने संस्थितो यः।
हयहृदयगतिज्ञः स्थानदण्डावपातः
स खलु तुरगयाता पूज्यते पार्थिवेन्द्रैः॥
मेरुः स्थिरौ यस्य चलौ च पादौ
त्रिकोन्नतं संहतमासनञ्च।
स वाजिवाहः प्रथितः पृथिव्यां
शेषा नरा भारकरा हयानाम्॥ * ॥

तत्र ताड़नविधिः।

"रक्तकोष्ठे मुखे चौष्ठे गले पुच्छे च ताड़येत्।
भीते वक्षःस्थलं हन्याद्वक्रं चोन्मार्गगामिनः॥
कुपिते पुच्छसंस्थानं भ्रान्ते जानुद्वयं तथा।
सर्व्वस्याप्राप्तदण्डस्य दण्डमेकं निपातयेत्॥
अस्थानदण्डपाताच्च बहुदोषः प्रजायते।
तस्मान्निरीक्ष्य कर्त्तव्यं हये दण्डनिपातनम्॥"*॥

अथ धावनविधिः।

"हस्तैश्चतुर्व्विंशतिभिर्द्धनुर्द्दण्ड उदाहृतः।
अक्ष्णोर्निमेषणान्यष्टौ मात्रा प्रोक्ता विचक्षणैः॥
मात्राषोड़शकेनाश्वो यो धावति धनुःशतम्।
तमुत्तमोत्तमं विद्याद्वायुवेगं महाजवम्॥
विंशत्या मध्यमो ज्ञेयो ह्यतोऽन्ये चाधमा मताः।
नभस्याश्वयुजे मासि नैवाश्वान् वाहयेन्नृपः॥
वज्राग्निसदृशं पित्तं श्रमात् कुप्यति वाजिनाम्।
कार्य्येण महता वापि योज्यो मासि तु कार्त्तिके॥
हेमन्ते शिशिरे योगो वसन्ते च यदृच्छया।
बालं वृद्धं कृशं रुग्णं दत्तस्नेहं वृहद्बलिम्॥
पूर्णातिरिक्तकोष्ठञ्च गुर्व्विणीञ्च न वाहयेत्॥*॥

अथ रक्तमोक्षणविधिः।

"द्वासप्ततिसहस्राणि नाड़ीनां सम्भवन्ति हि।
वाजिनामिह सर्व्वेषामाशु रक्तं व्यवस्थितम्॥
तासां निर्मोक्षणार्थाय द्वाराण्यष्टौ वदाम्यहम्।
यैर्याति कुत्सितं रक्तं सर्व्वदेहसमुद्भवम्॥
कण्ठे कक्षे लोचनयोरंसयोश्च मुखे तथा।